

TANULÁS VAGY/ÉS JÁTÉK? A NÉMET MÁSODNYELV ELSAJÁTÍTÁSÁNAK JÓ GYAKORLATA

Zsófia BABAI¹

ABSTRACT

LEARNING OR/AND PLAYING? GOOD PRACTICE IN LEARNING GERMAN AS A SECOND LANGUAGE

On the one hand, the following study discusses the theoretical foundations of the acquisition of the German second language within an institutional framework, and on the other hand, it presents the good practice of German nationality education in the German nationality groups of the Lewinszky Anna Gyakorló Kindergarten of the University of Sopron. An important aspect of the study is to demonstrate that the methods of second language transmission in early childhood significantly influence language learning and language use later, even in adulthood, and that children's play activities in kindergarten in early childhood are the most important scene of the learning process, so it is extremely important how it is organized and the teachers.

KEY WORDS:

second language acquisition methodology, play and learning, complexity, everyday real-life situations, experience-oriented

BEVEZETŐ

Az alábbi tanulmány egyrészt a német másodnyelv intézményes keretek közötti elsajátításának elméleti alapjait tárgyalja, másrészt a Soproni Egyetem Lewinszky Anna Gyakorló Óvoda német nemzetiségi csoportjaiban folyó német nemzetiségi nevelés jó gyakorlatát mutatja be. A tanulmányban hangsúlyos szempontot képez annak bizonyítása, hogy a kora gyermekkori másodnyelv átadás módszerei jelentősen befolyásolják a későbbi, akár felnőttkori nyelvtanulást és nyelvhasználatot is, és a gyermekek óvodai játéktevékenysége a kora gyermekkorban, gyermekkorban a tanulási folyamat legfontosabb színtere, ezért rendkívül fontos, hogyan szervezik azt meg a pedagógusok.

NÉMET NEMZETISÉGI ÓVODAI NEVELÉS MAGYARORSZÁGON

Magyarországon a kora gyermekkori kétnyelvű német nemzetiségi nevelés óvodai intézményes keretek között a soproni Német nemzetiségi óvodapedagógus képzés 1959- es megindulásával párhuzamosan kezdődött.

A magyarországi nemzetiségek óvodáinak három típusát különböztetjük meg: az anyanyelvű, a nemzetiségi nevelést folytató kétnyelvű és a roma/cigány kulturális nevelést végző óvodákat.

Az egynyelvű óvodákban az óvodai élet teljes egésze a nemzetiség nyelvén folyik. A különböző tevékenységi formákban a nemzetiség nyelvének használata érvényesül, de a gyermekek a magyar nyelvvel, a magyar irodalmi és zenei kultúra értékeivel is megismerkednek. A kétnyelvű óvoda egyaránt szolgálja a nemzetiségi és a magyar nyelv és kultúra fejlesztését. En-

¹ Babai Zsófia, Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar, Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézete, babai.zsafia@uni-sopron.hu

nek feltétele, hogy a pedagógusok magas szinten birtokolják az általuk közvetítendő nemzeti-ségi nyelvet, mindkét nyelvet használják, és a nemzetiségi nyelv a nevelési év folyamán egyre nagyobb szerepet töltsön be a nevelésben. A roma/cigány kulturális nevelést végző óvodák beépítik a gyermekek életkori sajátosságaihoz igazodó roma/cigány művészetek és hagyományok értékeit.

A nemzetiség óvodai nevelésének és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelveit tartalmazó 7/2013-as EMMI rendelet szerint² nemzetiségi óvodai csoportot akkor lehet létrehozni, ha legalább nyolc, azonos nemzetiséghez tartozó szülő kérvényt nyújt be erre vonatkozóan a megelőző tanévben.

2023-ban a Magyarországi Németek Pedagógiai és Módszertani Központjának tájékoztatása szerint Magyarországon a német nemzetiségi óvodai feladatellátási helyek száma 272, a német nemzetiségi óvodák száma 224 volt, 14.058 gyermek részesült kétnyelvű nemzetiségi, 331 gyermek anyanyelvű nemzetiségi nevelésben. Az alábbi táblázatban megyei felosztásban látható a feladatellátási helyek, a német nemzetiségi óvodák számának alakulása, a kétnyelvű, ill. anyanyelvű nemzetiségi nevelésben részesülő gyermekek létszáma.

² <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300017.EMM×hift=20170831&txtreferer=00000003.TXT>, megtekintve 2024. nov. 19-én.

1. táblázat: 2023-2024-es nevelési év német nemzetiségi óvodai nevelésben résztvevő óvodái, óvodai feladatellátási helyei és az óvodások száma vármegyei bontásban

Megye	Német nemzetiségi óvodai fel- ellátási he- lyek száma	Német nem- zetiségi óvo- dák száma	Kétnyelvű nemzetiségi nevelésben résztvevő óvodások száma	Anyanyelvű nemzetiségi nevelésben résztvevő óvodások száma	Német nem- zetiségi ne- velésben résztvevő óvodások száma
Pest	52	38	4071	0	4071
Baranya	53	43	2432	197	2629
Tolna	32	24	1368	0	1368
Bács-Kiskun	23	19	1036	134	1170
Komárom – Esztergom	20	18	1139	0	1139
Veszprém	23	22	958	0	958
Fejér	14	12	874	0	874
Győr- Moson- Sopron	13	12	765	0	765
Budapest	22	19	736	0	736
Békés	4	3	197	0	197
Vas	7	6	173	0	173
Borsod – Abaúj – Zemplén	3	3	111	0	111
Nógrád	1	1	80	0	80
Somogy	2	1	48	0	48
Zala	1	1	27	0	27
Szabolcs – Szatmár – Bereg	1	1	45	0	45
Csongrád- Csanád	1	1	19	0	19
Összesen	272	224	14.058	331	14.489

Forrás: UMZ - Appel László

A táblázatból látható, hogy a gyermekek többsége kétnyelvű nevelésben vesz részt. Anyanyelvű óvodai nevelés olyan megyékben folyik, amelyek a magyarországi németek által sűrűn lakottak, azaz Baranya és Bács-Kiskun megyében. Győr-Moson-Sopron megyében a német nemzetiségi csoportokba járó gyermekek a kétnyelvű nemzetiségi nevelésben vesznek részt az „Egy személy, egy nyelv” és Talabér Ferencné „Játék a szóval, játék a nyelvvel” programja alapján.

A féljebb már idézett 7/2013-as EMMI rendelet³ szerint biztosítani kell a gyermekek számára az anyanyelvi környezetet, a hagyományápolást, a felkészítést az iskolai nyelvoktatásra és ki

³ Uo.

kell alakítania a kisebbségi identitástudatot. Sajátos célként határozza meg a kisebbség nyelvét beszélő óvodapedagógus szükségességét.

A kisebbség nyelvén a németek esetében már többnyire nem a nemzetiségi nyelvet értjük, hiszen a pályára kerülő óvodapedagógusok kevés kivételtől eltekintve nem birtokolják a nemzetiségi nyelvjárást, és az iskolákban sem a nyelvjárást oktatják, így a nemzetiség nyelve tulajdonképpen mind az óvodai nevelésben, mind az iskolai oktatásban a sztenderd német nyelvi változat. A nemzetiségi nevelés így nem felel meg teljes mértékben az ideális állapotnak, de mivel az iskolákban sem érvényesül a nyelvjárásban történő oktatás, az óvodában az iskolai nyelvoktatásra készítik fel a gyermekeket, ugyanakkor megismertetik a magyarországi német kultúrával, hagyományokkal, a sztenderd nyelvi változatban meglévő nyelvi, irodalmi, zenei, szellemi és tárgyi kulturális értékekkel.

A KÉTNyelvű Óvodai Nevelés Feltételrendszer

Ahhoz, hogy a kétnyelvű nevelést a kora gyermekkorban eredményesen végezzük, sok tényező együttes hatásának kell érvényesülni. A *személyi feltételek* közül a legfontosabb a megfelelő emocionális kompetenciával rendelkező óvodapedagógus, aki mind a gyermekhez, mind az általa közvetített nyelvhez pozitív érzelmi viszonyt tanúsít. A nyelvhez fűződő pozitív viszony csak megfelelő, nem anyanyelvi pedagógus esetén az anyanyelvi szintet megközelítő nyelvtudás birtokában jöhet létre, ugyanis ez feltétele a magabiztos nyelvhasználatnak, amely azért releváns, mert a gyermek csak autentikus minta alapján tudja eredményesen elsajátítani a másodnyelvet.

A személyi feltételek mellett rendkívül fontos a *megfelelő módszerek* alkalmazása. A pedagógusnak olyan természetes, valós élethelyzeteket kell teremteni a másodnyelvi nevelés során, amelyekben biztosított az anyanyelvi kommunikációhoz hasonló természetes nyelvhasználat. Erre azonban csak a megfelelő másodnyelvi kompetenciákkal rendelkező pedagógus képes, akinek nem jelent fáradtságos munkát a másodnyelv használata a nap folyamán, aminek eredményeképpen a másodnyelv a gyermekek mindennapjainak, életének természetes velejárójává válik, és megtanulnak vele együtt élni. Ennek köszönhetően mindazt, ami nem tudatosan, természetes módon beépül a tudatukba, azaz receptív szintű ismeretté válik, képesek -olykor teljesen váratlan helyzetekben is- reprodukálni. Ezért kell a pedagógusnak kihasználnia minden egyes alkalmat a másodnyelv átadására, a gyermekek másodnyelvi fejlesztésére. A pedagógus az óvodai nevelésben adódó természetes élethelyzetekben építhet a gyermekek előzetes, anyanyelven szerzett tapasztalataira, ismereteire, amely növeli a gyermekek nyitottságát és motivációját a másodnyelv elsajátítására. A valós élethelyzeteknek azért is van jelentősége a másodnyelven is, mert a gyermekek ezeket későbbi nyelvtanulásuk során is felidézhetik, felhasználhatják, fejleszthetik, és motivációt kapnak a további nyelvtanulásra.

Azt a pedagógust, aki bizonytalan az általa közvetített nyelv használatában, az óvodai élet folyamatosan visszatérő alkalmai, a rituálék segíthetik abban, ill. kényszerítik rá arra, hogy az ezekhez kapcsolódó egyszerű másodnyelvi paneleket alkalmazza, és ezeken keresztül tegye jelenvalóvá a másodnyelvet a gyermekek életében, és annak használata szokássá váljon az óvodai csoportban. A másodnyelvnek a rituálék során történő alkalmazása egy bizonyos idő elteltével a pedagógust is arra bátorítja, hogy variálni kezdje az egyszerű mondatok elemeit, bővítsem a mondatokat, változatos mondat szerkezetet használjon, és így önfejlesztés útján a természetes kommunikáció szintjére is eljuthat. A mondatmodellekre azért van szükség, mert a gyermekek a grammatikai formákat szintaktikai alapon sajátítják el. Sokszor hallják, ismételtetik az egyszerű szókapcsolatokat, néhány szavas mondatokat, amelyeket egész életükre szólóan sajátítanak el. Bár a pedagógus felé elvárás, hogy a másodnyelvet elsősorban spontán helyzetekben tudja alkalmazni, mégis tudatosan fel kell készülnie nap mint nap odaillo, életkornak megfelelő kifejezésekkel, mondatmodellekkel, amelyeket más helyzetekben is

használhat. Ezeket saját maga is összeállíthatja egy-egy nevelési területre vonatkozóan, ill. óvodai témához illeszkedően, de rendelkezésre állnak olyan komplex gyűjtemények, amelyek segítik a pedagógus nyelvátadó munkáját.⁴ A nemrég megjelent módszertani segédletek, didaktizált formában feldolgozott játékokat, körjátékokat, meséket, történeteket tartalmazó munkák a német másodnyelv elsajátításához kiváló útmutatást tartalmaznak.

A másodnyelv megértését több tényező is elősegíti, amelyet a pedagógusnak érvényesíteni kell nyelvátadó munkája során. Az egyértelmű és kifejező mimika, gesztikuláció, a tevékenység szóbeli kommentála („Mutasd és mondd!”), a szemkontaktus tartása alapvető feladat a megértési, elsajátítási folyamatban.

Asher TPR⁵ (cselekedtető módszer) elve alkalmazásának eredményeképp a cselekvések csoportos vagy egyéni végrehajtásán keresztül a gyermekek a sok ismétlés után maguk is tudják mondogatni egymásnak a pedagógus felszólításait. Mivel a pedagógus eleinte az utasításokat maga is cselekvéssel kíséri, a gyermekek hamar megértik azokat, és ez motiválja őket a másodnyelvi megnyilatkozásokra. Asher abból indult ki, hogy az idegen nyelvet az anyanyelvhez hasonló módon lehet megtanulni, vagyis a tanulóknak hosszú hallgatásra van szüksége, mielőtt a nyelvi produktivitás bekövetkezik. A kisgyermekkorú tanulás további hatékony támogatója az érzékek bevonása, amikor kézzel foghatóvá, szemmel láthatóvá, ízlelhetővé tesszük, azaz természetes módon szemléltetjük a kimondott tartalmat.

A KÉTNYELVŰ NÉMET NEMZETISÉGI NEVELÉS TERÜLETEI

A másodnyelvi tevékenységeket óvodás korban komplex módon kell megvalósítani. A komplex feldolgozás során a nemzetiségi nyelv nem csak az egyes nevelési területeken jelenik meg külön-külön, hanem nevelési területeken átnyúlóan, és ebből a komplexitásból tevődik össze az egységesen elsajátítandó nyelvi anyag.

A kétnyelvű nevelést folytató német nemzetiségi óvodai csoportokban mind a hat nevelési területen, a *Játékban*, a *Verselés*, *mesélésben*, az *Ének zene*, *énekes játék*, *gyermektáncban*, a *Rajzolás*, *festés*, *mintázás*, *kézi munkában*, a *Mozgásban*, a *külső világ tevékeny megismerésében* érvényre jut a német másodnyelv használata, és a nyelvátadás az élményközpontúság szem előtt tartásával valós élethelyzetekbe beágyazva történik.

A következő rész azt tárgyalja, hogy az egyes nevelési területekben hogyan jut érvényre a másodnyelv fejlesztése.

A *Játék* a gyermek életének és az óvodai mindennapoknak állandó részét képezi. Napjainkban is érvényes Callies játék definíciója, miszerint a játék a tanulás alapvető formája, amely aktív, felfedező, struktúrált, és kiteljesedő megvalósítás esetén új tanulást generál. A játékban alapvető tanulási folyamatok mennek végbe, amelyek rugalmasan és nyitottan reagálnak a gyermeket körülvevő változó környezetre. A szabad játék és az egymással folytatott játéktevékenység lehetőséget biztosít a közös cselekvésre, nyelvhasználatra is. A játék valamennyi formája lehetővé teszi a gyermekek számára, hogy kapcsolatba lépjenek egymással másodnyelven is, amely ebből adódóan ebben a tevékenységben hatékonyan fejleszthető. A játékban a gyermek csekély nyelvismerettel és szókinccsel is sok mindent képes kifejezni. A játékban megvalósuló tanulás nem tudatosan, hanem magától értetődően, természetes, spontán módon megy végbe. A játékban azért eredményes a tanulás, mert a részvétel és az ahhoz kapcsolódó érzelm áll az előtérben, nem a „tananyag”. A gyermek nem a nyelv, hanem a játék kedvéért vesz részt a játéktevékenységben. Az irányított szerepjáték alkalmazása nagyban

⁴ Ilyen gyűjtemény a Monika Jäger Manz: Ich sag dir was c. módszertani segédlet (2016-os kiadás), valamint Klein Ágnes: Meine ersten deutschen Wörter. Eine Empfehlung für Wortschatzvermittlung im Kindergarten című gyűjteménye (2013).

⁵ A TPR (Total Physical Response) a nyelvátadás innovatív módszere, melynek során a beszéd és a mozgás összekapcsolódik, és a nyelvsajátítás motorikus tevékenységek segítségével megy végbe.

segíti a kommunikációközpontú nyelvelsajátítást, mert ennek során lehetőséget kapnak a gyermekek újra átélt valós helyzetekben a koruknak megfelelő produktív nyelvhasználatra. A gyermekeknek az a vágya, hogy megértsék magukat az eljátszott szerepükben, nyelvi kompetenciájuk fejlődéséhez vezet, és a kölcsönös egymásra figyelés, valamint az egymás megértésére törekvés gondoskodik az élvezetes játékfolyamatról. A szerepjáték során a gyermekek kísérletezhetnek a beszéddel, segítenek egymásnak is, így a másodnyelv alkalmazása során fejlesztik egymás nyelvi kompetenciáit is. Mivel a játéktevékenység a különböző óvodai témakörökhöz kapcsolódóan részben német tartalommal zajlik, eredménye a gyermekek pozitív viszonya a német nyelvhez.

A *Verselés, mesélés* során a pedagógus német nyelvű mondókákat ismételtet, meséket, történeteket mesél a gyermekeknek. A másodnyelv átadás fontos célja teljesül ezzel, a gyermekek megismerkednek a közvetített nyelv hangzásával, dallamával, ritmusával, és hozzászoknak ahhoz. A verselés az óvodai élet minden helyzetében alkalmazható, mert a mondókák a hétköznapiakhoz fűződő szókincset tartalmazzák, ebből adódóan eredményes a használatuk.

A mesélés során a megértés érdekében bizonyos alapelveknek kell érvényesülniük. A történeteket, meséket minden esetben anyanyelvi előkészítésnek kell megelőznie, hiszen más szerepe van az anyanyelvi, más szerepe van a másodnyelven történő mesélésnek. Az anyanyelven szabad utat kell hagyni a gyermeki fantáziának, a másodnyelven viszont elsődleges a nyelvi fejlesztés, aminek fontos része a szókincsfejlesztés, de célja nem csupán szavak elsajátítása, hanem a produktív nyelvhasználat elősegítése, ami a mesékben előforduló egyszerű, hétköznapi dialógusok, visszatérő mondatok elsajátítását, alkalmazását jelenti. Ezt a pedagógus úgy érheti el, hogy lerövidíti, leegyszerűsíti a meséket, történeteket a gyermekek nyelvi szintjének megfelelően, a narratív részeket minimalizálja, és törekszik arra, hogy a történetekbe minél több minél egyszerűbb dialógust építsen be, hogy a gyermekek azokat az ismétlésekkel maguk is elsajátíthassák, és alkalmazhassák más szituációban is. Ha a gyermekeknek e téren sikerélményben van részük, akkor további motivációt kapnak a másodnyelv elsajátítására. Amennyiben a pedagógusok kész mesét, történetet akarnak feldolgozni a gyermekekkel, rendelkezésükre áll olyan gyűjtemény, amely ezeket rövidített és egyszerűsített, a német másodnyelv elsajátítására alkalmas formában tartalmaz.⁶ A vizualizáció a mesélésben is jelentős szerepet játszik. Ahhoz, hogy a gyermekek jobban megértsék a történeteket, a pedagógusok képeskönyvet, ill. egyéb szemléltetőeszközt alkalmaznak, vagy készítenek. A képeskönyvvel való foglalkozás további kommunikációs lehetőséget rejt magában, és a megértés elősegítésén kívül jól előkészíti a vizuális műveltség kialakulását, és hozzájárul ahhoz, hogy a gyermekek a későbbiek során helyesen tudják értelmezni a vizuális üzeneteket, ill. önállóan is tudjanak megfelelőket alkotni. A mesemondás fontos kiegészítője továbbá a megfelelő mimika, gesztikuláció, intonáció, hiszen a másodnyelvi fejlesztés csak ezekkel lesz teljes és eredményes. A nyelvi aspektuson túl mind a közösségben való verselés, mind a mesélés pozitív érzelmi hatást fejt ki a gyermekekre, mert közben formálódik az identitása, személyisége, erősödik a közösséghez tartozásnak az érzése. (Márkus & Klein 2023)

Az *Ének zene, énekes játék, gyermektánc* fontos szerepet játszik a másodnyelv elsajátításban. A zene és a nyelv szoros kapcsolatban áll egymással, hiszen ugyanazokkal a tulajdonságokkal rendelkeznek. Mindkettőnek van dallama, ritmusa, hangsúlya, artikulációja, tempója és dinamikája, mindkettő felbontható elemeire. Mindkettőre jellemző a szavak, hangok, dal-
lamok és mondatok egymás utáni sorrendje. Mindkettőt hallás és utánzás útján sajátítjuk el. Mindkettővel kifejezhetjük hangulatainkat és érzéseinket. A zenén, a megzenésített nyelven

⁶ Babai Zsófia-Dr. Kovácsné Vinkovics Éva-Pruzsinsky Réka (2024): Was wir so gerne erzählen. Sopron: Foreno.

keresztül már a csecsemővel is felvehetjük a kapcsolatot, interakcióba léphetünk vele, mielőtt még nyelven szólnánk hozzá. A gyermekek óvodás korban rendkívül fogékonyak a zenére, a ritmusra, képesek az elsajátított dalok spontán újra éneklésére, a közösen elkészített hangszerrel történő kíséretére. Az idegen nyelven való éneklésnek több előnye van: A gyermekek természetes módon kerülnek kapcsolatba más nyelvekkel, fejlődik a hallás utáni értésük, elsajátítják a helyes nyelvhasználatot, bővül a szókincsük, a szavak használatát kontextusba ágyazva tapasztalják meg, jelentésüket, használatukat az ismétlésekkel eredményesen sajátítják el, megismerik a különböző mondatszerkezeteket. Az éneklés sosem elszigetelten, hanem valamilyen más tevékenységbe beágyazottan, valami más tevékenységgel összekapcsolva van jelen az óvodai mindennapokban. A pedagógus a dalokat olyan tevékenységek során éneкли, amelyekben a gyermek pl. a játékra, a vizuális tevékenységre koncentrál, vagy mesélés közben, amikor a mese hangulatában mélyül el. Az ilyenkor énekelte dalok így járulnak hozzá a gyermekeknek a valóságról egy másik tevékenységben szerzett nyelvi ismereteinek rögzítéséhez. Az éneklés legtöbbször mozgással kapcsolódik össze, amely egyértelműsíti a szöveg jelentését, így jelentősen hatékonyabbá teszi a nyelvelsajátítási folyamatot. A gyermek nyelvelsajátítási folyamatának fontos mozzanata az élményszerűség, a változatosság, amelynek ez az éneklés során is meg kell jelennie. A körjátékok éneklésénél a különböző szerepek alakítása, eljátszása és a szerepekhez kapcsolódó mozgás nyújt élményt a gyermekeknek, és ezzel párhuzamosan fejlődik másodnyelvi kompetenciájuk is.

Mivel a gyermekek ebben a korban nyelvfejlődésük kezdetén vannak, a nyelv helyett vizuális módon tudják magukat kifejezni, és a vizuális érzékelés útján ismerik meg az őket körülvevő világot is. A *Rajzolás, festés, mintázás, kézi munka* is fontos szerepet játszik a másodnyelv elsajátításában, a tanulás egyik fő színtere. A vizualításban egyszerre van jelen a kép, a szemléltetés, amely a beszélgetés tárgyát képezi, amely nyelvvel fejezünk ki. Tehát a gyermek vizuálisan kifejezi magát, a pedagógus pedig nyelvvel megfogalmazza azt, amit a gyermek ki akar fejezni, és arról párbeszédet kezdeményez a gyermekkel. Ezt direkt és indirekt módon is megteheti, úgy, hogy a gyermek által kifejezett tartalmat a témához kapcsolódó mondókákban, dalokban megjeleníti. És a gyermek így hallás útján sajátítja el a témához tartozó szókincset. A vizuális tevékenység során lehetőség nyílik a nyelvi anyag komplex feldolgozására. A tevékenységben a pedagógus másodnyelven megnevezi a használt eszközöket, anyagokat, az alkotási folyamat egyes lépéseit másodnyelven irányítja, a tevékenységet kiegészíti a feldolgozott témához tartozó dalokkal, mondókákkal, és másodnyelven teremt kapcsolatot a vizuális nevelés és a többi nevelési terület között. Mindezekkel bővítheti a gyermekek passzív szókincsét, sőt, be tudja vonni őket a közös éneklésbe, verselésbe, és az adott témával, a már meglévő másodnyelvi ismeretekkel kapcsolatos kérdések megfogalmazásával a produktív nyelvhasználatra is rábírhatja őket. Ezen kívül megismertetheti a gyermekeket a német kultúrával, hagyományokkal, és a csoportszobát az elkészített művekkel közösen díszíthetik, melynek köszönhetően a csoportösszetartozás érzése is biztosított, mely hosszú távon a nemzetiségi közösséghez tartozás első kifejeződésének is tekinthető.

A *mozgás* minden tanulás alapja. A mozgást kifejező igék az elsők, amiket a gyermekek megtanulnak. A zene világát is mozgással hódítják meg, szeretnek mozogni a zenére, dalokra. A dalok, zenei alkotásoknak ugyanazok a jellemzőik, mint a nyelvnek: lassúak, gyorsak, hangosak, halkak, gyorsul vagy lassul a tempójuk, hangosabbá vagy halkabbá válnak. A gyermekek ezeket a paramétereket is mozgással tapasztalják és értik meg, és így válik a mozgás életük fontos részévé. Az énekléssel pozitív érzelmek kapcsolódnak össze, és elindul a dopamin kibocsátás, amivel újra megnőnek az agyban a szinapszisok. A másodnyelven vezetett mindennapos mozgásban olyan mozgásos játékok szerepelnek, melyeknek tartalmát a gyermekek kedvelik, melyek gazdagon alkalmazzák a már meglévő nyelvi ismeretet az aktuális témának megfelelően, így hozzájárulnak a szókincs fejlesztéséhez. A mozgással összekö-

tött körjátékok nagyon effektívek a nyelvelsajátításban. Van történetük, melyeknek cselekményét a gyermek játékos módon jegyez meg. Ez segíti a szeriális gondolkodást, a koncentráló képességet és a memóriát. A körjátékok rendkívül komplex módon fejlesztik a gyermekeket. Bennük a nyelvet zeneileg ritmikus mondókákba és dalokba csomagoljuk, és motoros él-ménnyel kötjük össze. A mozgások összekapcsolják a szókinccset, a szórendet, a jelentést, a prozódíát, az artikulációt, a mozgást, az auditív és vizuális észlelést, valamint az érzelmeket. (Márkus & Trentinné Benlő, 2014)

JÓ GYAKORLAT A SOPRONI EGYETEM GYAKORLÓ ÓVODÁINAK NÉMET NEMZETISÁGI CSOPORTJAIBAN

A Soproni Egyetem gyakorló óvodáinak kétnyelvű német nemzetiségi csoportjaiban a pedagógusok Talabér Ferencné „Játék a szóval, játék a nyelvvel” programja szerint végzik nevelő munkájukat. A gyermekek mindennapjai során a német nyelvű dalok, mondókák, történetek, mesék, mozgásos és egyéb játékok rendszeres alkalmazása érvényesül. A csoportokban állandó hetirend szerint folyik a másodnyelvi nevelés. A hét többnyire az aktuális témához kapcsolódó élményszerző sétával kezdődik. A gyermekek a sétán szerzett élményeket az óvodai játéktevékenységben élék újra, a pedagógus célzott módon, a komplexitás biztosítása érdekében különböző nevelési területekbe beépítve dolgozza fel azokat. A hét kötelező tevékenységei a nagytestnevelés, a mindennapos mozgás, a reggeli kör, az anyanyelvi nevelés-mesélés, a zenei tevékenység, a külső környezet tevékeny megismerése. A játék áthatja a hét minden egyes napját és tevékenységét. A pedagógus a nyelveket a nap során tudatosan váltja, a napirenden belül egynyelvű német tevékenységeket szervez, a tervezett nyelvi helyzeteket a programnak megfelelően az egyik, vagy a másik nyelven valósítja meg.

A nap szabad, ill. irányított játékkal indul, és vizuális tevékenységgel folytatódik. Ezek során a kétnyelvű nyelvhasználat érvényesül a nevelési területeknél fentiekben kifejtett szempontok szerint. Az egynyelvű német nyelvhasználat a csoportszoba rendbetételével kezdődik, a reggeli körrel folytatódik, amit irányított tevékenység követ. A napirend állandóan visszatérő részei, mint a gyermekek fogadásához, üdvözléséhez, a közös étkezésekhez, a testápolási teendőkhöz, a pihenéshez szorosan kapcsolódó kommunikáció német nyelven zajlik. A nap hátralévő része a szabad játékkal és a pihenéssel telik el. Az óvodai témák feldolgozása projektszerűen történik.

A következőkben egy példán keresztül szeretném bemutatni a projekt módszeres másodnyelv-fejlesztés lehetőségeit.

Az óvodai nevelés egyik visszatérő témája a foglalkozások, azon belül is a pék tevékenysége. A téma több hetes feldolgozását a pedagógus a gyermekek érdeklődésének felkeltésével indítja. Ez a közeli pékségbe tett élményszerző sétával kezdődik, melynek során a gyermekek anyanyelvükön szerezhetnek élményeket, ismereteket a témáról, de lehetőség nyílik a látottak segítségével a másodnyelven már ismert szavak felidézésére, használatára a pedagógus és a gyermekek interakciójában, ill. a pékkel, ha ő rendelkezik német nyelvismerettel. Az élményszerző séta után a gyermekek a csoportszobába visszatérve újra átélhetik a séta során, vagy már korábban, a családi környezetben szerzett előzetes élményeiket. Ehhez a pedagógus megteremti a megfelelő hangulatot, amely jelentheti kezdésnek a témával foglalkozó ismeretterjesztő képeskönyvek, használati tárgyak polcokon történő elhelyezését.

1. ábra: Könyvek a témával kapcsolatban
(saját fotó)

A pedagógus a gyermekek előzetes ismereteit elsőként anyanyelven idézi fel, és érdeklődésüknek megfelelően beszélget velük a téma részleteiről. Elmesél nekik egy a témával kapcsolatos történetet anyanyelvükön (Die alte Frau und der Weizen), további beszélgetést folytat velük a témáról, melyet követően másodnyelven is elmeséli a történetet didaktizált változatban, amely tartalmazza a téma másodnyelvű feldolgozásához szükséges korosztály specifikus szókincset. A történet az elvetett búzaszem történetét meséli el az asztalra kerülő kenyérig, és egy tanulsággal záródik. A pedagógus a történet legfőbb eseményeit képekben is láthatóvá teszi a csoportszoba egyik megfelelő pontján a gyermekek számára az élmény átélésének intenziválása érdekében, és anyanyelven, ill. másodnyelven folytatandó beszélgetés kezdeményezése céljából. Ahhoz, hogy a történet a gyermekek számára valóságos élethelyzetté válhasson, a pedagógus eljátssza velük a sorban egymás után következő eseményeket. A feldolgozásba természetes, a való életben is megtalálható szemléltetőeszközöket (pl. különféle gabonamagokat) von be. Ennek során bekapcsolja a másodnyelvi fejlesztésbe a Külső világ tevékeny megismeréséhez tartozó matematikai fogalmakat, relációkat, tehát bővíti a gyermekek receptív szókincsét, valamint kérdésekkel segíti elő a produktív nyelvhasználatot is.

2. ábra: Játék a természetes szemléltetőeszközökkel és beszélgetés a témáról
A történet cselekményét ábrázoló rajzok
(saját fotó)

A pedagógus a komplexitás jegyében a témát a mindennapos mozgásba is beépíti, pl. babzsákos mozgást szervez német nyelven, és olyan mozgásos történetet játszik el a gyermekekkel, amiben a mozgásokkal szemléltetik a történethez, ill. a témához kapcsolódó tevékenységeket.

3. ábra: Babzsákok mindennapos mozgáshoz
(saját fotó)

A vizuális tevékenységben süteményeket készítenek sólisztgyurmából, melyet a pedagógus német nyelven irányít, és közben a téma szókincsét tartalmazó német nyelvű dalokat énekel, mondókákat mond a gyermekekkel közösen. Ez megfelel a holisztikus szemléletű, sokoldalú és változatos másodnyelv elsajátításnak. A dalok, mondókák nem csak az anyanyelv elsajátításában fontosak, hanem a másodnyelv elsajátításában is segítséget nyújtanak (Klein, 2013b).

4. ábra: Sólisztból készült sütemények
(saját fotó)

A sütemények közös készítése során ismételten sor kerül matematikai fogalmak, relációk megnevezésére másodnyelven is, és ez a tevékenység előrevetíti a kenyérsütést, amelynek első lépése az aratás után a búza megőrlése a malomban.

5. ábra: A malom, ahol a búzát őrlik
(saját fotó)

Miután elkészült a búzából a liszt, a pedagógus a gyermekekkel közösen süt belőle kemencében kenyeret, vagy egyéb péksüteményt, valamint „kisüti” velük a vizuális tevékenységben megformázott süteményeket, melynek során német nyelven adja az instrukciókat, és a sütéssel kapcsolatos tevékenységeket német nyelven nevezi meg.

6. ábra: Péksütemények közös sütése
(saját fotó)

Ahhoz, hogy a történet betölthesse tényleges funkcióját, és a benne leírt folyamat lezártnak legyen, a pedagógus irányított szerepjátékot kezdeményez német nyelven: a gyermekek a valós élethez hasonlóan elkészítik a bevásárló listát -itt szintén megjelenik a matematika, tehát érvényre jut a komplexitás elve, minden gyermek kap egy-egy bevásárló táskát, vagy kosarat, és elmegy a helyi pékségbe vásárolni, ahol a péket alakító nagycsoportos gyermek és a vevők közötti kommunikáció szintén német nyelven zajlik.

7. ábra: Bevásárlólista, irányított szerepjáték: vásárlás
(saját fotó)

BEFEJEZÉS

A fentiekben bemutatott szemlélettel minden bizonnyal eléri a pedagógus várt eredményt: a gyermekeknek természetes, változatos, érdekes, sokoldalú nyelvelsajátításban lehet részük. A másodnyelv kora gyermekkori, gyermekkori elsajátítása elmulasztott lehetőségek nem pótolhatók a későbbiek során. Ez az életkor a gyermekek legszenzitívebb időszaka, ezért minden lehetőséget meg kell ragadni a nevelés során. Ehhez tartozik a másodnyelvi fejlesztés is. Egy új nyelv új utakat, lehetőségeket nyit meg a gyermekek számára, új kapcsolatok kialakításához járul hozzá, és a gyermekek későbbi életük során is megtapasztalhatják, és élvezhetik a többnyelvűséggel járó előnyöket. Már az általános iskolába való belépésükkor megtapasztalhatják a korai másodnyelv-elsajátítás hatásait, mert jelentős előnnyel kezdhetik meg általános

iskolás tanulmányaikat, és a korai nyelvelsajátítás pozitív hatásai nem csak további nyelvek tanulása során érzékelhetők, hanem kognitív, szociális, érzelmi fejlődésükben egyaránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Babai, Zs. & Dr. Kovácsné Vinkovics, É. (2024). *Was wir so gerne erzählen*. Foreno Kiadó.
- [2] Klein, Á. (2013). *Meine ersten deutschen Wörter. Eine Empfehlung für Wortschatzvermittlung im Kindergarten*. Pécsi Tudományegyetem, Illyés Gyula Kar.
- [3] Márkus, É. & Klein, Á. (2023). A magyarországi német nyelvjárások jövője a nemzetiségi iskolákban. In *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat* 11. évf., 1. szám 182–196. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2023.1.182.196> (utolsó letöltés dátuma: 2024. 10. 15.)
- [4] Márkus, É. & Trentinné Benkő, É. (szerk.) (2014). *A korai idegennyelvi fejlesztés elmélete és gyakorlata: Konferenciaelőadások és háttér tanulmányok*. Eötvös Kiadó. URL: https://pedagoguskepzes.elte.hu/letoltesek/1_markus_trentinne_korai_idegennyelvi_fejlesztes.pdf (utolsó letöltés dátuma: 2024. 10. 18.)
- [5] 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelet a nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300017.EMM×hift=20170831&txtrefer=00000003.TXT> (utolsó letöltés dátuma: 2024. 10. 01.)
- [6] Talabér, F. & Babai, Zs. (2004). *Spracherziehung – Förderung der Sprechfreudigkeit in den Nationalitätenkindergärten*. Croatica.